

פרשת וירא

שלשה אנשים נצבים

וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו וירא וירץ לקראתם מפתח האהל וישתחו ארצה וגו' יקח נא מעט מים ורחצו רגליכם והשענו תחת העץ [בראשית י"ח ב'-ד'].

עיין ברש"י שכתב "ורחצו רגליכם" - "כסבור שהם ערביים שמשתחוים לאבק רגליהם", ויל"ע אמאי היו נראים כערביים? מכאן אמר - מרן הגר"ח זצ"ל - מוכח שהכנסת אורחים כהלכתה, היא כשמפקיר ביתו לכל אדם, והוכיח כן מאברהם אבינו שהקב"ה רצה לזכותו במצוה גדולה לכן שלח לו אורחים בדמות ערביים, שזה בחינת הפקר לכל ממש.^{לא}

ומסופר שפעם-אחת בא לביתו של מרן הגר"ח זצ"ל יהודי אחד, שנראה לו כתלמיד-חכם. רבי חיים קיבלו בסבר פנים יפות, קיים בו מצות "הכנסת אורחים" כראוי, נתן לו אכילה ושתייה ובעצמו הציע לו את המיטה לישון.

בבוקר השכם, קם האיש ההוא ממשכבו, שם בכליו מכל אשר מצא ועזב את הבית. כשהתעוררו בני-ביתו של רבי חיים וראו מה שעשה האורח ה"נכבד", פנו אל רבי חיים והטיפו לו מעט מוסר: "ראה, שאתה מכניס לביתך אנשים שאינם מהוגנים, ואתה מקבל כל אורח זר, מבלי להבחין בין טוב לרע..."

החזיר להם רבי חיים "כשרצה הקדוש-ברוך-הוא לזכות את אברהם אבינו במצוות הכנסת אורחים, שלח לו מלאכים שנדמו לו כערביים המשתחוים לעפר רגליהם, עובדי עבודה-זרה מזוהמים, להורות הלכה לזרעו של אברהם אבינו כי בנוגע ל"הכנסת אורחים", אין לחקור ולדעת מי הוא האורח אם ראוי להכניסו לבית ולהאכילו ולהשקותו. הדלת צריכה להיות פתוחה לכל אחד, גם אם יודעים כי האיש הזה מוחזק לגנב, לרמאי וגם לעובד עבודה-זרה..."^{לב}

באותן השנים שישב מרן הגר"ח זצ"ל על כסא-הרבנות בבריסק, היה בעיר אדם אחד, שהיה מוסר את נפשו על מצוות "הכנסת אורחים". מרובים היו העניים שבאו לבריסק, והלה היה דואג לכל אחד מהם לספק לו אכילה, שתייה ולינה בבתיהם של יהודי בריסק. הוא היה שוקד גם על תקנתם של אנשי-צבא מישראל שבאו לעיר והיה משתדל להסמיכם על שולחנם של בעלי-בתים בשבתות ובימים-טובים.

מקורות הערות והארות

^{לא} טעם ודעת ח"א עמ' ס"ח.

^{לב} מעשיהם של צדיקים סיפור ס"ג.

פעם אחת בערב חג-הסוכות היה מעשה ונתכנסו לבריסק הרבה חיילים מבני ישראל. טרח אותו יהודי כל היום כולו, רץ מבית לבית, הכניס פה ושם חיילים לימות החג, אבל כמה חיילים נשארו עדיין בחוץ. בינתיים סיים הציבור תפילת ערבית, כלתה רגל מרחובות היהודים והלה עומד עם החיילים התלויים בו, ואינו מוצא כל עצה. מה לעשות?

רץ ובא לביתו של רבי חיים, והביע לפניו את צערו: - רבנו, מה אעשה? נשארו הרבה חיילים שאין לי מקום להכניסם ולהסמיכם על שולחנם של יהודים. כמה חיילים נשארו לך? - שאלהו רבי חיים. - ארבעים. - השיב הלה מתוך צער ועגמת נפש. - ומה אתה מצטער כל-כך? אמר לו רבי חיים - הכניסם אלי.

רבנו, תמה הלה - ארבעים נפש, בלי עין-הרע, ואיך אוכל להטיל את כולם על שכמו? - אל תרבה שיחה. - הפסיקו רבי חיים - חג היום לישראל, ואי-אפשר להניח לחיילים שלנו שיעמדו מבחוץ. צא והכניסם אצלי וניסב יחד לסעודה של יום טוב. ובכל ימות-החג היו כל ארבעים החיילים מישראל סמוכים על שולחנו של רבי חיים.^{לג}

אוצרות התורה
אוצרות השמות

הוא אמר לי אחותי היא

הלא הוא אמר לי אחותי היא והיא גם היא אמרה אחי הוא בתם לבבי ובנקיון כפי עשיתי זאת [בראשית כ' ה']

הנה יל"ע מפני מה הוסיף אבימלך "והיא גם היא אמרה אחי הוא", ולמה לא היה די במה שאמר, שאברהם אמר לו "אחותי היא".

וביאר מרן הגר"ח זצ"ל דאיתא ברמב"ם הלכות מלכים פ"ט ה"ח וז"ל "ומאימתי תהיה אשת חברו כגרושה שלנו, משיוציאנה מביתו וישלחנה לעצמה, או משתצא היא מתחת רשותו ותלך לה" עכ"ל.

ומבואר מדבריו דאצל בן נח, ישנה אפשרות גם בידי האשה להתגרש מבעלה. וזהו שטען אבימלך, דאפילו אם היו בעל ואשה, הרי לאחר אמירת אברהם "אחותי היא" חשיב כגירושין. וגם לאחר אמירתה "אחי הוא" חשיב גירושין כיון דביד שניהם להתגרש. וא"כ היו כאן גירושין ודאיים משני הצדדים. ו"בתם לבבי ובנקיון כפי עשיתי זאת".^{לד}

מקורות הערות והארות

^{לג}מדור דור ח"ג עמ' 9. וע"ע לקמן (מלכים א' ב' ל"ד) בהנהגת הגר"ח עם העניים בביתו.

^{לד}חידושי הגרי"ז סטנציל הוצאת מישור אות כ"ו, שי לתורה ח"א עמ' מ"ז. והנה יש להבין האם אבימלך היה ת"ח שידע ההלכה הזו, ונראה דהנה איתא ברמב"ם הלכות אישות פ"א ה"א "קודם מתן תורה היה אדם פוגע אשה בשוק אם רצה הוא והיא איש אותה מכניסה לביתו וכו', ותהיה לו לאשה, כיון שנתנה תורה נצטוו ישראל שאם ירצה האיש איש אותה תחילה" וכו', הרי דקודם מתן

הניקה בנים שרה

ותאמר מי מלל לאברהם הניקה בנים שרה כי ילדתי בן לזקניו [בראשית כ"א ז'].

עיין ברש"י שכתב "ומהו בנים לשון רבים, ביום המשתה הביאו השרות את בניהן עמהן, והניקה אותם, שהיו אומרות לא ילדה שרה אלא אסופי הביאה מן השוק", וצ"ב מדוע המתינה שרה עד הגמל את יצחק, ולא הזמינה את הנכריות מיד כשנולד ויצא הקול כדי להוציא מלבן את החשד שיצחק אינו בנה?.

ואמר מרן הגר"ח זצ"ל לבאר עפמ"ש הרמב"ם בפכ"א מהל' אישות הי"ב וז"ל "הרי שרצתה להניק את בן חברתה עם בנה, הבעל מעכב ואינו מניחה אלא להניק את בנה", הרי חזינן דכשמניקה את בנה עם אחר מגרע חלק בנה, משום כך מנעה שרה את עצמה מלהניק את בניהן של הנכריות. כל זמן שהיה עליה להניק את בנה, והמתינה עד "יום הגמל את יצחק", כדי שלא לגרוע חלקו של אותו צדיק.^{לה}

גרש האמה הזאת ואת בנה

ותאמר לאברהם גרש האמה הזאת ואת בנה כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני עם יצחק [בראשית כ"א י'].

מקשים העולם, דאיתא בגמ' יומא דף כ"ח ע"ב "אמר רב, קיים אברהם אבינו כל התורה כולה". וא"כ איך גירש את ישמעאל, ועבר על לא תעשה הכתוב בפרשת כי תצא (כ"א ט"ז) "לא יוכל לבכר את בן האהובה על פני בן השנואה הבכור"?

וביאר מרן הגר"ח זצ"ל דלכן באמת אברהם אבינו לא רצה לגרש את ישמעאל בנו מטעם זה, וכמו שכתוב (כ"א י"א) "וירע הדבר מאד בעיני אברהם על אודות בנו", אך כיון שהיה לו דבר ה' "ויאמר אלהים אל אברהם אל ירע בעיניך על הנער ועל אמתך כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה וגו'", ע"כ שלחו.

וביאר הדברים, דלשמוע בקול שרה היה "מצוות עשה", ולא יוכל לבכר את בן האהובה על בן השנואה היה "מצוות לא תעשה", וקיי"ל בגמ' יבמות דף ה' ע"א "עשה דוחה לא תעשה", ולכן נדחה הל"ת ד"לא יוכל לבכר" מפני העשה של "כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה".^{לו}

מקורות הערות והארות

תורה לא היה קנין רק דיבור והסכמה, וזה היה מנהג העולם גם להכשרים, וזהו שטען אבימלך כיון דזה המנהג א"כ "כתום לבבי ובנקיון כפי עשיתי זאת". וע"ע לקמן (בראשית ל"ח כ"ו) בענין זה.

^{לה} הגרי"ז סטנציל עה"ת הוצאת מישור אות ל"א, ומשלחן גבוה ח"א עמ' צ"ד.

^{לו} באר מרים עמ' מ"ח, והוסיף דזה מה שכתוב בפסוק אח"כ "כי ביצחק יקרא לך זרע" וא"כ ישמעאל אינו נחשב כבנו וממילא הותר לו לגרש אותו. שי לתורה ח"א עמ' מ"ט, והוסיף שם דיעויין בילקוט

השבעה לי באלוקים

ויהי בעת ההיא ויאמר אבימלך ופיכל שר צבאו אל אברהם וגו', ועתה השבעה לי באלהים הנה אם תשקור לי ולניני ולנכדי וגו', ויאמר אברהם אנכי אשבע והוכיח אברהם את אבימלך על אודות באר המים אשר גזלו עבדי אבימלך [בראשית כ"א כ"ב - כ"ו].

ויל"ע מהו השייכות בין תוכחת אברהם אבינו לאבימלך אודות הבאר שגזלו עבדי אבימלך, לכריתת הברית עמו?.

וביאר מרן הגר"ח זצ"ל ע"פ מה שאמרו בגמ' גיטין ס"ב ע"א "אין כופלין שלום לעכו"ם", ומפרש לה הרמב"ם בפ"י מהלכות ע"ז ה"ו דהיינו שלא קיבל עליו לשמור שבע מצוות בני נח, וכ"ש שאסור לכרות עמו ברית כמו שכתב הרמב"ם בהלכות מלכים פ"ו ה"ד שאסור לכרות ברית עם בן נח שאינו שומר השבע מצוות.

וזהו שאמר אברהם אבינו לאבימלך, הכיצד יכול אני לכרות עמך ברית, הרי עברתם על איסור גזל, וכן לא דנתם את אותם שגזלו. ורק לאחר שהשיבו אבימלך "לא ידעתי מי עשה את הדבר הזה וגם אתה לא הגדת לי וגם אנכי לא שמעתי בלתי היום". וכיון שלא ידע אין עליו איסור גזל,^{לז} וגם לא היה עליו חיוב דינים כי לא ידע, קיבל זאת אברהם והסכים לכריתת הברית.^{לח}

והאלוקים נסה את אברהם

ויהי אחר הדברים האלה והאלקים נסה את אברהם ויאמר אליו אברהם ויאמר הנני [בראשית כ"ב א'].
תוספת התורה
תוספת השמות

מבואר בפסוקים ובדברי חז"ל דהעקידה היתה "נסיון גדול ומעלה מיוחדת" שנצטיין בה אברהם, ועד היום חיים אנו, וזוכים בדין בר"ה בזכות העקידה,

מקורות הערות והארות

שמעוני (משלי ל"א) "אשת חיל מי ימצא זו שרה וכו'", ולהלן דרשה צמר ופשתים, בין יצחק לישמעאל שנאמר ותאמר שרה לאברהם גרש וכו' והנה הרי הכלל דעשה דוחה לא תעשה נלמד מכלאים וציצית דנדרחה איסור שעטנז משום ציצית (גמ' יבמות ד' ע"א) ולפי"ז זהו שאמר הילקוט "דרשה צמר ופשתים" זוהי שרה אמנו שדרשה דעשה דוחה לא תעשה מצמר ופשתים, ועל כן ותאמר לאברהם גרש וכו'.

^{לז} דהרי גזל בשוגג ואיתא בקצות החושן בחו"מ סי' כ"ה ס"ק א' דגזלן בשוגג לא חשיב גזלן, ואף לדעת המאירי בב"ק (צ"ה ע"א) דדינו כגזלן אבל הכא כיון דהיה בשוגג שעבדיו עשו דין לעצמם שאני, דרק בגזלן במזיד נחשב ביטול מצות ז' בני נח גבי איסור כריתת הברית עמו, וע"ע בחידושי הגר"ח על הרמב"ם הלכות גזילה פ"ב הט"ו מש"כ גבי שואל שלא מדעת.

^{לח} חידושי הגרי"ז עה"ת סטנציל הוצאת מישור אות ל"ב, שי לתורה ח"א עמ' נ', ומשמע דעל העובדא שלא ידע לא היה עליו טענה.

כמבואר בתפילת ימים נוראים. ויש לעיין, הרי רבים מסרו נפשם ונפש בניהם על קדושת השם וקיום מצוותיו, ובכל דור ודור ישנם מעשים כאלה ומה המעלה המיוחדת שהיתה באברהם אבינו?.

וביאר מרן הגר"ח זצ"ל דהרי היתה הבטחה לאברהם שממנו יצא כלל ישראל, ובכלל ההבטחה הזו היה כל מה שיזכו בו ישראל והיינו התורה, ארץ ישראל, ועולם הבא, וכל ש"י העולמות שעתיד הקב"ה להנחיל לאוהביו. וכיון שנאמר לו (לעיל ג"א י"ב) "כי ביצחק יקרא לך זרע", נמצא דכל ההבטחות שהבטיחו הקב"ה יתקיימו רק ע"י יצחק. ונמצא דע"י העקידה היה מוכן אברהם למסור לא רק את חיי בנו, אלא את כל העולמות שנתנו לו ולכלל ישראל, שצריך היה לצאת ממנו ומיצחק בדוקא. וזהו נסיון שרק אברהם אבינו נתנסה בו ורק הוא עמד בו.^{לט}

קח את בנך את יחידך

ויאמר קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק ולך לך אל ארץ המוריה והעלהו שם לעולה על אחד ההרים אשר אומר אליך [בראשית כ"ב ב'].

עיין ברש"י (לקמן כ"ב י"ב) "כי עתה ידעתי א"ר אבא א"ל אברהם אפרש לפניך את שיחתי, אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע, וחזרת ואמרת קח נא את בנך, עכשיו אתה אומר לי אל תשלח ידך אל הנער, א"ל הקב"ה לא אחלל בריתי ומוצא שפתי לא אשנה, כשאמרתי לך קח מוצא שפתי לא אשנה, לא אמרתי לך שחטוהו אלא העלהו, אסקתי אחתי". ה"ט"ז הקשה בספרו "דברי דוד", למה המתין אאע"ה להקשות קושיתו עד שנאמר לו "אל תשלח ידך אל הנער", ולא הקשה הכא תיכף כשנאמר לו "קח נא את בנך"?

ותירץ מרן הגר"ח זצ"ל דבפשיטות י"ל דכשנצטוו "קח נא את בנך" מיד היה טרוד במצוה ולא היה לו פנאי לשאול קושיות, ורק בסוף כשנתבטלה השחיטה ונאמר לו "אל תשלח ידך אל הנער" היה לו פנאי לשאול קושיות.^מ

ועוד אמר בזה הגר"ח דיש ליישב באופן יותר נכון, ולכך הקדים ר' חיים לספר: "חסיד אחד שאל אותי פעם: "מה זה אתם ה"מתנגדים", מפלפלים תמיד בקושיות? על מי אתם מקשים קושיות, על הקב"ה? בתורה כתוב כך שיהיה כך, ומה לכם להקשות?".

מקורות הערות והארות

^{לט}באר מרים עמ' מ"ט. חידושי הגר"י סטנציל עה"ת הוצאת מישור אות ל"ח, שי לתורה ח"א עמ' נ"ו.

^מטללי אורות בראשית ח"ב עמ' ר"כ. אמרי חן עה"ת ח"ב סי' ב'.

אותו חסיד - אמר רבי חיים - במידה ידועה צדק, אלא שיש להציב גבולות איפה להקשות ואיפה אין להקשות. והגבול מבואר ב"ברייתא דר' ישמעאל": "שני כתובים המכחישים זה את זה, עד שיבוא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם". כל זמן שלא מצינו "כתוב שלישי המכריע", אין לנו רשות להקשות על "שני כתובים המכחישים זה את זה", לא עסקנו הוא זה. כאן אמרה התורה כך ושם אמרה אחרת. גזירת הכתוב הוא, זאת חוקת התורה. אבל כשמצינו כתוב שלישי, בזה התורה בעצמה מצוה עלינו לחקור ולדרוש על שני הכתובים ולהכריע ע"י הכתוב השלישי.

והוסיף מרן הגר"ח לבאר: כי באמת כל מה שיש לנו רשות להקשות ולפלפל בתורה הוא משום דהתורה ניתנה באופן הזה שיפלפל האדם בתורה ויקשה קושיות עד אשר יבין עומק הדברים, והקושיא נעשית גם כן חלק מהתורה, ואם זהו קושיא שניתנה לשאול אז בין הקושיא ובין התירוץ נעשה תורה והוי חלק מעצם התורה, ואם היא קושיא שאינה תורה אז באמת אסור להקשותה, כי כך כתוב בתורה וגזיה"כ הוא, וצריך לקבל מה שכתוב בלי שום קושיא, ולכן אם חלילה ה' מצויר שתהא קושיא חזקה בלי תירוץ בודאי לא היה רשאי להקשות.^{מא}

ולפיכך כששמע אברהם אבינו שני כתובים המכחישים זה את זה, אתמול "כי ביצחק יקרא לך זרע" והיום "קח נא את בנך", לא שאל ולא הקשה. אתמול היה הציווי כך והיום כך ובמקום אחר אל תדרוש.^{מב} אבל אחרי ששמע כתוב שלישי, הבין שכאן ניתנה לו רשות לחקור ולדרוש ולברר ההכרעה. וההכרעה נתבררה "אסקתיה, אחתיה", שאז היא פרשה שניתנה לידרש להקשות ולפלפל בזה להבין הדבר על בוריה, איך הג' מקראות מתאימים שלא יהיה ביניהם שום סתירה.

ואחד הקשה למרן הגר"ח זצ"ל: דאח"נ אחרי הצווי השני ד"קח נא את בנך" לא היה יכול להקשות קושיות דהוי פרשה שלא ניתנה לידרש, מכל מקום היה יכול להקשות לא מתורת קושיא, אלא כמו שיש שמקשים לעורר ולהבין כדי להגיע לתירוץ, ועוד אולי באמת היה כאן איזה כתוב שלישי על ידי נבואה לנביא אחר?.

מקורות הערות והארות

^{מא} וידוע שכשהיו מקשים למרן הגר"ח זצ"ל קושיא שאינה נכונה היה אומר: "שאסור להקשות קושיא זו, שאינה תורה"...

^{מב} וחייב לשמוע בקול הצווי האחרון, וכן ביאר מרן הגר"ח לקמן (בראשית כ"ב י"ד) שאם היה אומר לו "שחטיהו" ואח"כ היה אומר לו "אל תשלח" היה מבטל הצווי הראשון עיי"ש, וכ"ז כשבא צווי אחר צווי, אבל כשבאים שני צווים סותרים בב"א בוודאי ע"כ שאינם סותרים ורק לנו הוא דנראים כסותרים, ומזה נרבע המושג של "שני דינים". ומסופר שפעם ישב מרן הגרי"ז זצ"ל והתעמק באיזה סוגיא שהיה לו עליה סתירה מסוגיא אחרת ולאחר עיון ממושך קם ואמר בהכרח שהם "שני דינים שונים" ולא קשה, הוא לא אמר "שני דינים" היכן שיכל אלא היכן שהיה מוכרח.

וענה לו מרן הגר"ח דאם לדעתו של אברהם הוי בגדר שני כתובים המכחישים זה את זה והיא פרשה שלא ניתנה לידרש ואסור להקשות, אז קושיא כזו לא עלתה על דעתו כלל משום דאין זו קושיא, ורק כשבא הכתוב השלישי דאל תשלח ידך אל הנער, אז הקשה אאע"ה את קושיתו.

והביאור דאח"נ שלא יכולים לשאול קושיות על התורה אלא מקשין רק כדי לבוא לתירוץ, נמצא דכל הקושיא הוא רק היכי תמצוי להגיע לתירוץ, ורק בזה האופן מותר. לכן כל זמן שלא היה הפסוק השלישי לא הקשה כיון שקושיא זו אינה תורה כיון שאין הכתוב השלישי שיכריע, וקושיא שאינה תורה לא עלתה כלל על דעת אברהם אבינו להקשות, ורק כשנהיה הכתוב השלישי שנהיה תורה אז נפל בדעתו זה הענין.^{מג}

וביסוד זה תירץ מרן הגר"ח זצ"ל לתלמידו ר' ברוך זלדוביץ שהקשה הרי אברהם אבינו לא ידע שהכתוב השלישי יכריע את סתירת ב' הכתובים דא"כ לא היה שואל, וא"כ שאלתו היתה שאלה שאינה תורה, והדרא קושיא לדוכתא היאך הקשה?.

והשיב לו מרן הגר"ח ד"מוחו של אאע"ה יכל לחשוב רק תורה", ולכן כל זמן שלא היה הכתוב השלישי לא עלתה השאלה על דעתו ורק לאחר שהיה הכתוב הג' המכריע עלתה השאלה על דעתו, וכיון שעלתה בדעתו הבין שהוא תורה ושאל להקב"ה, כדי לדעת מהו התורה שבזה.^{מד}

וישלח אברהם את ידו

וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת לשחט את בנו [בראשית כ"ב י'].

מכל הפרשה מוכח שיצחק אבינו לא נשחט, אבל מדברי המדרש משמע שכן נשחט דאיתא במדרש שמות רבה פרשה מ"ד פ"ה ד"א זכור לאברהם למה מזכיר כאן שלשת אבות, אמרין רבנן אמר משה אם שריפה הם חייבים זכור לאברהם שנתן נפשו לכבשן האש לישרף על שמך ותצא שריפתו לשריפת בניו,

מקורות הערות והארות

^{מג} כתבי תלמידים, אמרי חן עה"ת ח"ב סי' ב'. אישים ושיטות עמ' 66, חידושי הגר"ז סטנציל עה"ת.
^{מד} מאורי המועדים עמ' קכ"ו. אך יל"ע דאיתא בבראשית רבה פרשה נ"ו פ"י ר' יוחנן אמר אמר לפניו רבון העולמים בשעה שאמרת לי קח נא את בנך את יחידך היה לי מה להשיב אתמול אמרת כי ביצחק וגו' עיי"ש ומובא להלן (בראשית כ"ב י"ד) עיי"ש ביאור מרן, הרי דעלה הקושיא במוחו של אברהם אבינו ורק כבש עצמו לא לשאול? וא"כ חזינו דהגדר הוא שאסור לשאול ולא שלא עלתה בראשו, ויותר מכך מוכח דזה גופא היה חלק מהנסיון שהיה לו קשה קושיא ואעפ"כ הלך לעשות העקידה בשמחה וצ"ע.

ואם הריגה הם חייבים זכור ליצחק אביהם שפשט צוארו ע"ג המזבח לישחט על שמך ותצא הריגתו להריגת בניו, ואם גלות הם חייבין זכור ליעקב אביהן שגלה מבית אביו לחרן, ויצאו אלו באלו הוי זכור לאברהם ליצחק ולישראל, מהא דכתיב במדרש "ותצא הריגתו להריגת בניו" משמע שכבר נשחט.

וביאר מרן הגר"ח זצ"ל, דאצל אאע"ה "דבר ה' היה מציאות", ואם כן כשהקב"ה צוה לאאע"ה "והעלהו שם לעולה" דטעון שחיטה, אם כן בשעת "וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת לשחוט את בנו" מצד מציאות טבע העולם יצחק כבר היה שחוט, וכמו למשל דבר שנוסע בכח גדול ועצום בדרך הטבע אין לזה שום מעצור, כמו"כ ה"ויקח את המאכלת" של אאע"ה, היה בכח כזה גדול שבדרך הטבע יצחק כבר היה שחוט, ואם כן מהו המעצור, רק דבר ה' של "אל תשלח ידך אל הנער", זהו כח המעצור שבפועל יצחק לא נשחט, אבל בלי דבר ה' של "אל תשלח ידך אל הנער", בודאי יצחק כבר היה נשחט ולא היה לזה שום עצה אחרת.

וזוהו הא דכתיב במדרש "ותצא הריגתו להריגת בניו" כיון דבדרך הטבע חשיב יצחק אבינו כשחוט,^מ ומה שנשאר במציאות חי היה ענין ומציאות אחרת וחדשה של דבר ה' "אל תשלח", משא"כ דרך הטבע של הנסיון של "העלהו לעולה".^מ

וזוהו הביאור בהא דכתיב (לקמן כ"ב י"ב) "עתה ידעתי", דהנה יל"ע מה הפי' "עתה ידעתי" למה לא קודם או אח"כ?, אלא אצל אברהם אבינו הכל היה מוכן, ולא היה חסר ל"גמור המעשה" אלא השחיטה, היינו נגיעת המאכלת בצואר יצחק. וכיון ששלח ידו והיה כאדם היורה חץ שאינו יכול לעצור לאחר ששלח החץ. וא"כ כל מה שלא שחט היה רק מחמת ציווי ה' "אל תשלח ידך", ולא מחמת שעדיין לא עשה במציאות את המעשה שחיטה. לכן דוקא עתה אמר לו הקב"ה "עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה" דכל מה שחזר ולא שחט היה רק בגלל ציווי ה', ולא כי היה חסר במציאות איזה פעולה.^מ

מקורות הערות והארות

^מ וכעין מה שאמרו חז"ל בגמ' מנחות דף ק"ב ע"ב "כל העומד לישורף כשרוף דמי", דהכל גמור ומוכן לכך.

^מ כלומר דהנסיון היה מושלם שהרי היה גם "מעשה שחיטה", ורק בפועל "הקרבת" לא נשחט" וזכות העקידה הוא מ"הנסיון" ולא "מהמעשה מיתה שלו".

^מ מפני השמועה, אמרי חן עה"ת ח"ב סי' ב', ומשלחן גבוה ח"א עמ' ק"ד, שי לתורה ח"ב עמ' ע"א. ומרן הגרי"ד זצ"ל הביא ראיה לזה מהשמות רבה פ' בשלח (כ"ג, ד') דאיתא, וז"ל הציל אברם וכו', וכן יצחק מן המאכלת ולא אמר שירה, עכ"ל. וצ"ב דאיזה הצלה היתה ביצחק מן המאכלת, הרי מעולם לא היה בסכנה? ואלא ע"כ הביאור כמרן הגר"ח דכיון שבשעת וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת וגו', מצד דרך הטבע יצחק כבר היה שחוט, אלא דהדיבור דאל תשלח וגו' מנעו, ואם כן שפיר שייך בזה דהציל יצחק מן המאכלת והיה בזה הצלה ממש, וכנ"ל.

אל תשלח ידך אל הנער

ויאמר אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו מאומה כי עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה ולא חשכת את בנך את יחידך ממני [בראשית כ"ב י"ב].

עיין ברש"י שכתב "כי עתה ידעתי" - "א"ר אבא א"ל אברהם אפרש לפניך את שיחתי, אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע, וחזרת ואמרת קח נא את בנך, עכשיו אתה אומר לי אל תשלח ידך אל הנער, א"ל הקב"ה לא אחלל בריתי ומוצא שפתי לא אשנה, כשאמרתי לך "קח" מוצא שפתי לא אשנה, לא אמרתי לך שחטוהו אלא "העלהו", אסקתי אחתי".

והוא מהמדרש בראשית רבה פרשה נ"ו פ"ח "א"ר אחא התחיל אברהם תמיה, אין הדברים הללו אלא דברים של תימה אתמול אמרת כי ביצחק יקרא לך זרע, חזרת ואמרת קח נא את בנך, עכשיו אתה אומר לי אל תשלח ידך אל הנער, אתמהה, א"ל הקב"ה אברהם לא אחלל בריתי ומוצא שפתי לא אשנה, כשאמרתי לך קח נא את בנך, לא אמרתי לך שחטוהו אלא העלהו, לשם חיבה אמרתי לך, אסיקתי וקיימת דברי ועתה אחתיניה".

והנה מטין בבי מדרשא דהקשה על זה מרן הגר"ח זצ"ל ג' קושיות:

(א) חדא, דא"כ אין זה נסיון כלל, דאם הכוונה האמיתית של הצווי היתה רק "להעלותו" על המזבח ולא "לשוחטו" אם כן איזה נסיון הוא להעלותו, והרי מקרא מלא דבר הכתוב (כ"ב, א') "והאלוקים נסה את אברהם", מוכח שהיה בזה נסיון וכי להעלותו על המזבח נסיון מיקרי?.

(ב) שנית, הרי נבואה וצווי השי"ת ניתן להבינו, ואם השי"ת נתן לו צווי להעלאה ולא לשחיטה, בודאי אאע"ה היה מבין שזה להעלות ולא לשחוט והיאך אפשר לומר שאאע"ה טעה בזה, שבאמת היתה כוונת השי"ת רק להעלות אותו על המזבח, והוא טעה והבין שמצוהו לשוחטו?^{מח}

(ג) שלישית, הרי בקרבן מעולם לא מצינו רק דין "העלאה" לחודא על המזבח בלי "מצות שחיטה", דהעלאה הוי מצוה רק כשגם אית בה שחיטה.

וביאר מרן הגר"ח זצ"ל דבודאי אאע"ה הבין הצווי נכון לאשורו, ד"העלהו לעולה", היינו העלאה ושחיטה וקבלה והולכה וזריקה כעולה ממש, כי "והעלהו לעולה" פי' שיהיה "קרבן עולה" והדין של קרבן עולה מחייב שחיטה דהרי לא מצינו העלאה בלי שחיטה, וע"כ א"כ שכוונת הצווי ד"והעלהו שם לעולה", הוא

מקורות הערות והארות

^{מח} ועיין לקמן (זכריה ד' ב'-ו) שביאר מרן הגר"ח שנביא אינו יכול לטעות בכוונת הנבואה דא"כ אינה נבואה עיי"ש.

גם לשחיטה קבלה הולכה וזריקה, וא"כ שפיר היה זה נסיון עצום, ושפיר הבין צווי הקב"ה ש"והעלהו" הוא גם לשחיטה, כיון שמעולם לא מצינו העלאה בלי שחיטה.

אלא דהנפ"מ בין לשון "העלהו לעולה" שאמר לו הקב"ה ללשון "שחטהו", הוא שאם הקב"ה היה אומר לו מפורש שחטהו, ואח"כ היה בא צווי שני ד"אל תשלח ידך אל הנער", שהיה עוקר הצווי הראשון של "לשוחטו", בוודאי אאע"ה היה מחוייב לשמוע לצווי השני ולא לשוחטו, אבל אם כך היו הדברים לא היה לאאע"ה שום קיום של הצווי הראשון דשחטהו כלל, כיון שהצווי השני ד"אל תשלח ידך אל הנער" היה עוקר ומבטל כליל את הצווי הראשון למפרע.

אבל השתא שהקב"ה רק א"ל "העלהו", אעפ"י דבאמת הכוונה דהעלאה היתה העלאה כדי לשוחטו דהרי לא מצינו העלאה בלי שחיטה, מכל מקום כיון שלא נאמר מפורש הלשון "לשחטהו", ע"כ כשנאמר לו הצווי השני של "אל תשלח ידך אל הנער", ומחוייב לשמוע לצווי השני ולא לשוחטו, מכל מקום מכיון שלא אמר לו "שחטהו" במפורש אלא "העלהו", נתחדש בצווי זה פירוש חדש בהצווי הראשון ד"העלהו", דהוא אסקתי אחתי'.

וזהו דאמרינן במדרש הלשון "אסיקתיה וקיימת דברי", דעכשיו לא הוי הפקעה וביטול של הצווי הראשון, אלא היה לאאע"ה גם הקיום של הצווי הראשון ד"העלהו לעולה" על ידי העלאה לחודא, דהרי לא אמרתי לך "שחטהו" אלא "העלהו", וגם היה לו קיום של הצווי השני של "אל תשלח ידך אל הנער", וקיים דברי הקב"ה בשלימות.

ומרן הגרי"ז זללה"ה ביאר ע"פ דברי הגר"ח הללו הא דאיתא בגמ' ר"ה דף ט' ע"א "אמר רבי אבהו למה תוקעין בשופר של איל, אמר הקב"ה תקעו לפני בשופר של איל כדי שאזכור לכם עקידת יצחק בן אברהם וכו'", עי"ש. ולכאורה מה השייכות שיש לאיל שהקריבו אאע"ה לאחר שהוריד יצחק מע"ג המזבח לעקידת יצחק עצמו. ולכאורה י"ל דהוא זכירה וסימן בעלמא כיון דלבסוף נשחט האיל תחת יצחק.

אמנם איתא בגמ' זבחים ס"ב ע"א גבי קביעת מקום המזבח, דאמר התם "ר' יצחק נפחא דראו אפרו של יצחק מונח באותו מקום", וצ"ע הא יצחק לא היה לו כלל דין הקרבה ושריפה ע"ג המזבח וגם לא נשרף ונטמן שם, וכיצד היה אפרו מונח שם?.

אמנם לפי דברי הגר"ח מבואר, דבאמת היה ביצחק דין הקרבה, והנה כתיב (שם כ"ב י"ג) ויעלהו לעולה תחת בנו. הרי שנחשבה הקרבת האיל כאילו הקריבו את יצחק עצמו. וכן הוא ברש"י שם דעל כל עבודה שעשה היה מתפלל ואומר יה"ר שתהא זו כאילו עשויה בבני, כאילו בני שחוט כאילו דמו זרוק וכו'. ע"ש. וא"כ

היה קיום דיני הקרבת יצחק בהקרבת האיל, וזהו אפרו של יצחק מונח ע"ג המזבח, ותקיעה בשופר של איל לא הוי רק זכירה וסימנא בעלמא, אלא הוא שייך לעיקר מצות העקידה ודו"ק.^{מט}

ה' יראה

ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה אשר יאמר היום בהר ה' יראה [בראשית כ"ב י"ד].

איתא בבראשית רבה **פרשה ר"ב** **י** "ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה ר' יוחנן אמר אמר לפניו רבון העולמים בשעה שאמרת לי קח נא את בנך את יחידיך היה לי מה להשיב אתמול אמרת כי ביצחק וגו' ועכשיו קח נא את בנך וגו' וחס ושלום לא עשיתי כן אלא כבשתי רחמי לעשות רצונך יהי רצון מלפניך ה' אלהינו בשעה שיהיו בניו של יצחק באים לידי עבירות ומעשים רעים תהא נזכר להם אותה העקידה ותתמלא עליהם רחמים".

כשמרן הגר"ח זצ"ל דרש פעם בענין העקידה, בדברים שהובאו לעיל, סיים בדברי המדרש הזה, ותמה דפלא שלא הזכיר אברהם אבינו את **"עצם העקדה"** אלא הזכיר **"מה שהי' יכול להקשות ולא הקשה"**, ועוד איזה שייכות יש בין ענין העבירות שיעברו ישראל, לבין זה שלא הקשה הקושיא שלו?.

וביאר דבקשת אברהם אבינו היה, דבשעה שאמר לו הקב"ה **"והעלהו שם לעולה"**, והיה שני כתובים המכחישים זה את זה עם הפסוק **"כי ביצחק יקרא לך זרע"**, אע"פ שהיה לו סתירה גמורה והיה לאאע"ה **"מה להשיב"** דהיינו לשאול קושיא וסתירה ולהשיב על הצווי השני, **"אעפ"כ ח"ו לא עשיתי כן, אלא כבשתי את רחמי לעשות רצונך"** לעשות העקידה ולא לשאול קושיות.

כמו"כ בשעה שיהיו בניו של יצחק **"כלל ישראל"** באים לידי עבירות ומעשים רעים, ויהיה קושיות גדולות עליהם, ולא יהיה תירוץ ולימוד זכות על זה, מכל מקום התפלל אאע"ה **"תהא נזכר להם אותה העקידה ותתמלא עליהם רחמים"** דכמו דבשעת העקידה היה לאאע"ה קושיות גדולות בלי תירוץ, ומכל מקום לא הקשה קושיות אלא כבש רחמיו לעשות רצונך, כמו"כ לעתיד לבא כשיחטאו בניו של יצחק, ויהיו עליהם קושיות גדולות בלי תירוץ, מכל מקום בזכות העקידה תתמלא עליהם רחמים ולא תזכור להם החטא.¹

מקורות הערות והארות

^{מט} אמרי חן עה"ת ח"ב סי' ב'. חידושי הגר"ז סטנציל עה"ת. אישים ושיטות עמ' 66.

¹ ארזי לבנון דרוש י"ט והובא במעתיקי שמועה ח"ב בסוף, אמרי חן עה"ת ח"ב סי' ב'.

בהר ה' יראה

ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה אשר יאמר היום בהר ה' יראה [בראשית כ"ב י"ד].

איתא בראשית רבה פרשה נ"ו פ"י ד"א מלמד שהראה לו הקב"ה בית המקדש חרב ובנוי חרב ובנוי שנא' שם המקום ההוא ה' יראה הרי בנוי היך מה דאמר (דברים טו) שלש פעמים בשנה יראה אשר יאמר היום בהר ה' הרי חרב שנאמר (איכה ה) על הר ציון ששם, ה' יראה בנוי ומשוכלל לעתיד לבא כענין שנאמר (תהלים קב) כי בנה ה' ציון נראה בכבודו".

באחת האסיפות לצרכי הכלל שהשתתפו בה גדולי הדור, בין הגדולים שהיו שם היה האדמו"ר הרש"ב מלובביץ זצ"ל ומרן הגר"ח מבריסק זצ"ל, בני העיר שבאו לבקר את מרן הגר"ח ראו כי את מרבית זמנו הוא שוהה עם מרן הרש"ב מלובביץ, וכששאלוהו על כך, נענה ואמר: "אמנם התורה ניתנה על הר סיני, אבל בית המקדש לא נבנה אלא על הר המוריה, שכן "קדושה" שורה במקום של "מסירות נפש", הרבי מלובביץ הוא איש של מסירות נפש"...

פרשת חיי שרה

וה' ברך את אברהם בכל

ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל [בראשית כ"ד א'].

איתא בגמ' בבא בתרא דף ט"ז ע"ב "וה' ברך את אברהם בכל מאי בכל וכו' רבי שמעון בן יוחי אומר אבן טובה היתה תלויה בצוארו של אברהם אבינו, שכל חולה הרואה אותו מיד מתרפא, ובשעה שנפטר אברהם אבינו מן העולם תראה הקדוש ברוך הוא בגלגל חמה".

בשנים שהיה מרן ה"בית הלוי" זצ"ל סמוך אל שולחן חמיו רבי יצחק עפרון ומתגורר בצל קורתו, אירע יום אחד שילדו הקט של רבי יוסף דוב, חיימ'ל שנתפרסם בעתיד כרבי חיים מבריסק זצ"ל, נתקף במחלה אנושה, והגיע עד שערי מות, הרופאים שהוזעקו אל עריסתו עמדו חדלי אונים.

והנה הגיע אל הבית רבו של ר' איטש'ה עפרון הוא הצדיק רבי משה מקוברין זצ"ל, שנהג להתאכסן במעונו של החסיד מדי בואו וואלוז'ינה, גם הפעם בניגוד למצופה, לא החליף האדמו"ר את אכסנייתו כאזהרת חז"ל בגמ' ערכין (ט"ז ע"ב)

מקורות הערות והארות

^{נא}מפי הרה"ג רנ"ש ששונקין זצ"ל אב"ד באטום, רעיון זה ידוע בעולם בשם מרן הגר"ח מצאנו זצ"ל ראה רבינו הקדוש מצאנו ח"א דף ס"ט וח"ג דף ק"ח.